

Tardes de cafè i vespres de revetlla: el casino com a lleure autogestionat

A mitjan segle XIX, Catalunya va experimentar un canvi socioeconòmic derivat de la revolució industrial, un creixement demogràfic i un procés imparable d'urbanització del territori. Es va iniciar un èxode rural i un canvi en l'estil de vida dels catalans. Un fruit important d'aquest procés va ser la creació de societats, casinos i ateneus.

Text > ROSA MARIA GIL TORT, historiadora

Tot canvi econòmic comporta un canvi de mentalitat i una consciència social nova, amb nous paradigmes de convivència. Així va sorgir, a mitjan segle XIX, el lleure col·lectiu, autogestionat i classista, definitivament imbricat en el comportament de les societats con-

temporànies i promogut a partir de la creació de les societats recreatives. Aquestes entitats van començar a sorgir a viles i ciutats a partir de 1845 per gestionar les noves relacions socials i també per cobrir necessitats com l'ensenyament de les classes populars, la cobertura social i sanitària dels treba-

lladors i la gestió de les noves idees que circulaven per Europa i que la globalització econòmica escampava arreu.

Un treball de camp realitzat el 2008 a les comarques de Girona va censar fins a 324 societats en el període que comprèn de mitjan segle XIX a mitjan segle XX. La densitat és espectacular i, com a exemple, Erika Serna va comptar, només a Figueres i amb una població que es movia entre deu mil i dotze mil habitants, una quinzena de societats. Torroella de Montgrí, amb quatre mil habitants, en tenia set.

Una geografia classista

En essència, l'embrió de moltes d'aquestes societats el trobem en primitives juntes sorgides per organitzar les festes, especialment de Carnaval i festes majors, i també per atendre una previsió social obrera. A les entitats de tipus burgès, les prioritats se centraven en el gaudi cultural i les relacions socials de classe. Els seus programes definien un ampli ventall d'activitats lúdiques i culturals. La majoria d'aquestes primeres societats van certificar sobre el paper una neutralitat política que la realitat es va encarregar de matisar. Malgrat l'interclassisme exhibit en molts estatuts, la veritat és que hi ha una geografia classista d'aquests equi-

>> Gent fent tertúlia i jugant a cartes al cafè del Casino, per la Festa Petita de Vidreres, l'any 1989. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. LLUÍS CRUSET BALLART.)

paments, i molts pobles i ciutats han mantingut les duplicitats que responien a la seva sociologia. Un exemple molt gràfic és del veïnatge del Casino Fraternal (1897) i el Círculo Mercantil (1903), aixecats pels tapers i els senyors en dues parcel·les contigües de la plaça Nova de Palafrugell. També entre l'Sport Figuerenc i el Casino Menestral, a Figueres, o el Casino Guixolense i La Constància (Casino dels Nois), a Sant Feliu de Guíxols.

Societats, casinos i ateneus han esdevingut l'escenari de moltes hores de convivència de generacions de giornins i un referent per tenir en compte a l'hora d'entendre com ens organitzem com a societat. Han estat i són escenari tant de la vida quotidiana com de festes, homenatges cívics i experiències familiars, com batejos i casaments.

Vetats a les dones

Els casinos reflectien la societat que tenien al darrere. Hi trobem un component classista més accentuat en els de les classes altes, i una obertura més clara en els més populars. No obstant això, hi havia barreres infranquejables que ni el nou context propiciat pel canvi econòmic i demogràfic podia superar. És el cas de la segregació per gènere. De manera explícita o implícita, la majoria dels estatuts patien un biaix androcèntric que no es va revisar fins ben entrat el segle xx. La majoria d'aquestes societats tenien vetada la presència de dones a les juntes i en la massa social. La seva entrada als locals era fomentada només els dies de ball i espectacles, com a col·laboradores necessàries en les finalitats socials de les entitats mateixes. A les tertúlies, la biblioteca, les vetllades de cafè i jocs de taula i altres propostes, hi te-

Sota el seu paraigua han coincidit ciutadans inquietos que hi han trobat l'ambient i el lloc per madurar projectes que han acabat transcendent la mateixa societat acollidora

>> Façana del Casino Menestral de Figueres, l'any 2013. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. LLUÍS SERRAT MASFERRER.)

>> Postal del Casino El Guixolense, a Sant Feliu de Guíxols, a principis de segle xx. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. AUTOR DESCONEGUT.)

>> Postal del Nou Casino La Constància, a Sant Feliu de Guíxols. Foto: DIPUTACIÓ DE GIRONA. INSPA. FONS EMILI MASSANAS I BURCET (AMADEU MAURI I AULET).

>> Convidats a un ball al Casino gironí per les Fires i Festes de Sant Narcís, l'any 1960.
(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. NARCÍS SANS PRATS.)

nien prohibida l'entrada. Aquest control d'accés prenia a vegades la forma subtil del costum i poques s'atrevien a violentar una norma imposada pel consens social de l'època. En aquest aspecte, la permeabilitat de l'accés i la participació amb el pas del temps es va relaxar en les societats de tipus popu-

lar, vinculades a opcions republicanes i de progrés, però no pas a les entitats més elitistes de la burgesia i noblesa locals. Igualment, el reclutament de socis nous era més franc a les primeres, on la simple relació laboral, de veïnatge o d'amistat permetia l'accés, mentre que a cenacles com el Casino

>> Grup al Casino gironí durant les Fires i Festes de Sant Narcís de 1952.
(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. MARTÍ MASSAFONT COSTALS.)

Les dones tenien prohibida l'entrada a les tertúlies, a la biblioteca, a les vetllades de cafè i jocs de taula i a altres propostes

Gironí els requisits per ingressar-hi requerien un estatus, rendes i avals entre iguals més depurats.

Comptades societats femenines

Tornant a l'acusat biaix androcèntric, hem de parlar d'una societat que concebia el carrer com l'escenari dels homes i la casa com l'espai de les dones. Les dones ja s'havien integrat al món del treball, però les llargues jornades laborals de les obreres continuaven en la feina domèstica quan els seus companys gaudien d'hores de lleure. Amb tot i això, hi va haver algunes societats femenines encara poc estudiades. Un exemple seria La Nueva Armonía d'Agullana, fundada amb finalitats socials i recreatives el 1905, com a resposta a La Concòrdia, primerenca entitat de la vila tapera creada el 1851. El vet femení es recull en moltes actes, com a la Fraternitat de Biure, on les dones no van poder accedir com a sòcies fins al 1968. A la Unió de Vidreres ho feren el 1970; a La Concòrdia de Cantallops, el 1980, i al Casino de Tortellà, el 1982. Actualment aquesta asimetria s'ha transformat i moltes dones són majoria a les juntes i protagonitzen el ressorgiment de la vida associativa en tots els àmbits. És el cas de La Fraternitat de Sant Llorenç de la Muga, amb una composició exclusiva de dones.

La història de La Concòrdia d'Agullana és exemplar per entendre el patró de creació i desenvolupament de moltes entitats sorgides a partir de mitjan segle XIX. Va ser creada el 1851 com a societat de previsió per al col·lectiu de tapers de la vila. Amb els anys, va adquirir un local, que s'anomenà La Sala, i que durant dècades va ser l'únic lloc d'esbarjo del poble. Allà es feien balls, obres de teatre, mítings, conferències, sessions de cinema... activitats totes aglutinades per la presència constant del cafè com a lloc

central de convivència. El 1912, van encarregar a l'arquitecte modernista Josep Azemar una seu nova. El magnífic local i el seu jardí continuen sent el centre social del poble i l'escenari de la vida cultural, recreativa i festiva d'Agullana.

L'aixopluc dels inquietes

Una història molt semblant la trobem a Darnius, amb una altra Concòrdia, fundada un any abans, el 1850, i amb edifici del mateix arquitecte, Josep Azemar, de 1910. També a La Concòrdia de Cantallops. A Maçanet de Cabrenys, hi trobem la Unió Maçanetenca, fundada el 1865, i amb seu social projectada pel mateix Josep Azemar. També és indiscutible la seva funció com a autèntics viviers de grups, com ara corals, elencs teatrals, formacions musicals i associacions de col·leccionistes; clubs de lectura, excursionistes, etc. Sota el seu paraigua han coincidit ciutadans inquietes que hi han trobat l'ambient i el lloc per madurar projectes que han acabat transcendent la mateixa societat acollidora. Els exemples són diversos. Posem com a il·lustració el Casino Menestral de Figueres, fundat el 1856, i que continua sent un referent cultural per a la ciutat. Al llarg del temps, hi tro-

>> Curset de cuina al Casino de Girona impartit per Montserrat Seguí, l'any 1983. (Foto: DIPUTACIÓ DE GIRONA. INSPA I. JOAN COMALAT I VILÀ.)

bem l'Orfeó Germanor Empordanesa, l'Agrupació Sardanística, l'Atenea Agrupació de Cultura, l'Agrupació Filatèlica i Numismàtica, la Peña d'Escacs Sant Jordi, el Club Ciclista Empordanès, l'Escola de Dibuix i Pintura, l'Escola de Música i el Centre Excursionista Empordanès. Tots són veritables puntals de la vida social i cultural que ha estat present en èpoques incertes i en altres de més falagueres, de vegades

exercint la suplència en moments de carestia cultural pública i de vegades, complementant-la.

Finalment, una mirada a les societats més elitistes ens deixa la memòria dels *réveillons* i balls de gala al Casino Gironí del carrer de l'Albereda, i la selecta programació mantinguda durant dècades al Casino Ceretà per dinamitzar l'estiueig d'alta gamma, tan arrelat a la capital de la Cerdanya.

>> Gent jugant a cartes a La Concòrdia d'Agullana. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. QUIM PUIG BORRÀS.)